

SOYA- BEBAHO O'SIMLIK

¹ *Sh.K.Babadjanova*, *M.M.Jumaniyozova* ²¹*Urganch davlat universiteti dotsenti, shirinka_74@mail.ru*²*Urganch davlat universiteti, 4 bosqich talabasi,
jumaniyozovamehriniso@gmail.com*

Аннотация: В статье написано о несравненной роли сои в обеспечении продовольственной безопасности и улучшении состава почвы и повышении активности биологических процессов.

Аннотация: Maqolada soya oziq- ovqat havfsizligini ta'minlashda va tuproq tarkibini yaxshilab biologik jarayonlarni faolligini oshirishda o'rni beqiyosligi haqida yozilgan.

Annotation: The article writes about the incomparable role of soybeans in ensuring food security and improving the composition of the soil and increasing the activity of biological processes.

Ключевые слова: клубеньковые бактерия, биомасса, эффективность, плодородие

Kalit so'zlar: tugunak bakteriya, biomassa, samaradorlik, unumdorlik.

Key words: nodule bacteria, biomass, efficiency, fertility.

Respublikamizda barcha sohalarda yangilanish yo'lidan borib, aholini sifatli oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash, tuproq unumdorligini oshirish va yuqori hosil olishda agroekologik chora-tadbirlari ishlab chiqilib, muayyan ilmiy natijalarga erishilmoqda. viloyatning o'rtacha sho'rlangan tuproqlarida tabiiy, antropogen ekotizimlardan foydalanish ishlarida va soya navlarining yuqori hosil berishiga agroekologik omillarning ta'siriga qarab, ekologik toza xom-ashyo bilan ta'minlash va tuproq unumdorligini oshirish uchun eng maqbul navlar aniqlangan. Keyingi yillarda aholini oziq-ovqatga bo'lgan talabini qondirish maqsadida kuzgi bug'doydan bo'shagan maydonlarda takroriy ekin sifatida dukkakli don ekinlari yetishtirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Oqsilga bo'lgan talab to'xtovsiz oshishi natijasida jahon bozorida uning bozori ortib bormoqda. Shuning uchun tarkibida oqsil miqdori ko'p bo'lgan dukkakli ekinlarni, jumladan, o'zida yuqori miqdorda oqsil saqlaydigan soya o'simligini ko'plab ekishga e'tibor qaratish zarur. Soya oziq-ovqat, yem-xashak va texnologik maqsadlarda keng yetishtiriladigan qimmatli o'simlik bo'lib, uning doni va tarkibida 35-45 % oqsil, 20-22% yog' va 25% gacha uglevodlar mavjud. Soya oqsilining eng muhim xususiyatlaridan biri uning doni tarkibidagi lizin aminokislotasining juda ko'pligi bo'lib, 100 gramm soya oqsilida 6 gramm lizin bor. Soya Fabaceae oilasiga, Glycine L avlodiga mansubdir. Soya oziq-ovqatda, texnika sanoatida va chorvachilikda

qimmatbaho xom-ashyo hisoblanadi. Hozirgi kunda soyadan 200 xildan ortiq har xil mahsulotlar ishlab chiqariladi va olinmoqda. Shu sababli soyani universal o'simlik deb ataydilar. Soya oqsili tarkibida inson va hayvonlar organizmi uchun zarur bo'lgan aminokislotalar mavjud. Soya urug'ida oqsil miqdori tovuq go'shtiga qaraganda 14 marta, mol go'shtiga qaraganda 3,5 marta ko'proqdir. Soya oqsilining tannarxi sut oqsilidan 25 marta, mol go'shti oqsilidan 50 marta arzon tushadi. – dukkakdoshlarga mansub bir yillik o'tsimon o'simlik bo'lib, dukkakli don va moyli ekin hisoblanadi. Vatani – Xitoy. Dastlab O'zbekistonda 1975-yildan ekilgan. Poyasi dag'al, tik o'sadi, ammo yotib qoladigan navlari ham bor. Bo'yi 15 sm dan 2 m gacha, shoxlanadi, yon shoxlari 2-8 ta. Bargi sertuk, bandining uzunligi 8-2 sm. Guli mayda, oq yoki pushti, shingil gulto'plamga yig'ilgan. Mevasi dukkak, sariq, qora, qo'ng'ir, sertuk. Har bir dukkagida 2-6 ta don bor, tarkibida 24-45% oqsil, 13-37% yog', 20-32% uglevodlar, vitaminlar bor.

Boshqa davlatlar qatori O'zbekistonda ham so'ngi yillarda soya o'simligini yetishtirishga katta ahamiyat qaratilmoqda. Masalan, soya ekinlari maydonini kengaytrish, tuproq-iqlim sharoitiga mos keluvchi, zararkunandalarga chidamli navlarni yaratish va uni yetishtirishni yanada takomillashtirish bo'yicha qator qarorlar qabul qilinmoqda. Bundan maqsad esa soyaning keng tarmoqda ishlatilishi hisoblanadi. Soya o'simligi dukkakdoshlar oilasiga mansub bo'lib, uning ildizida tugunak bakteriyalari yashaydi. Shuning uchun ham bu oilaga mansub o'simliklar azot birikmalari kam bo'lgan tuproqlarda ham yaxshi o'sadi. Bu o'simlikning tuproq unumdorligini pshirish borasidagi ahamiyati kata. Undan almashlab ekishda foydalanish yaxshi samara beradi.

Ma'lumot o'rnida aytish mumkin, bugungi kunda dunyoning ko'plab mamlakatlarida jami 122 mln gektarga yaqin maydonda soya yetishtirilmoqda. E'tiborlisi, soya o'simligini g'o'za qator orasiga mexanizatsiyalashtirilgan holda ekish mumkin. Shuning uchun ham o'simlikni yerga qadashdan oldin ekish seyalkalari va qator oralariga ishlov berish agregatlari moslashtiriladi. Bu esa bir paytda g'o'za va soyaning ekilishini, ulardan yuqori hosil olishni ta'minlaydi.

Soya o'simligi ko'pincha moyi uchun ekiladi. Yer yuzida ishlab chiqarilayotgan o'simlik moyining 40% ini soya moyi tashkil qiladi. Soya o'simligi oqsilga boy bo'lib, ko'pchilik davlatlarda soya oqsilning yagona manbasi bo'lib qolmoqda. Respublikamizning yog' zavodlarida soya donidan to'g'ridan-to'g'ri moy ajratib olinadi. O'zbekistonda soyadan oziq-ovqatda, chorvani boqishda va go'sht, moy, qandolat mahsulotlari ishlab chiqarishda foydalanilmoqda.

1- rasm. Tajriba dalasining ko'rinishi

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yo'ldoshov.H.S."O'simlik mahsulotlarini yetishtirish texnologiyasi" Toshkent "Mehnat" 2001 yil.
2. Yormatova.D, Xushvaqtova X.S "Moyli ekinlar", Zarafshon,2001 yil.
3. Yo'ldoshov Z."Mustaqillik sharoitida qishloq xo'jaligini rivojlantirish" T-1996
4. Rakhimova X.M. Effect of abiotic factors on the biometric indicators of soybean varieties // British View.- 2021.- Volume 6, Issue 1.- P. ISSN 2041 – 3963 DOI 10.5281/zenodo.5067740, IF:8.52.